

Bernadeta Baran

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: bernadeta.baran@ue.wroc.pl

**UWARUNKOWANIA I BARIERY WYKORZYSTANIA
POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO ZIEMI KŁODZKIEJ**

**CONDITIONS AND BARRIERS TO THE USE
OF THE TOURIST POTENTIAL
OF THE KŁODZKO LAND**

DOI: 10.15611/pn.2018.536.01

JEL Classification: O18, R11, R58

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja uwarunkowań i barier pełniejszego wykorzystania potencjału turystycznego ziemi kłodzkiej. W pracy skupiono się na atrakcyjności przyrodniczej, która w największym stopniu kształtuje potencjał turystyczny ziemi kłodzkiej, oraz na uwarunkowaniach infrastrukturalnych (głównie drogi) i aktywności inwestycyjnej jednostek samorządu terytorialnego. Zastosowano następujące metody badawcze: analizę historyczną, statystyczną i porównawczą, wykorzystując dane statystyczne, strategie rozwoju jednostek samorządowych, inne opracowania oraz własne obserwacje. Z analizy wynika, że najcenniejszym atutem ziemi kłodzkiej są walory turystyczne, w tym unikatowe w skali kraju walory uzdrowiskowe. Turystyka w regionie kłodzkim może stać się „siłą napędową” regionu i znacząco wpłynąć na gospodarkę Dolnego Śląska, ale jej potencjał nie jest w pełni wykorzystywany. Konieczne jest zwiększenie aktywności jednostek samorządu terytorialnego w obszarze promocji produktów turystycznych, ale przede wszystkim doinwestowanie regionu w infrastrukturę turystyczną i komunikacyjną.

Słowa kluczowe: potencjał turystyczny, rozwój regionu, ziemia kłodzka.

Summary: The aim of the article is to identify the conditions and barriers for a more complete use of the tourist potential of the Kłodzko region. The paper focuses on natural attractiveness, which to the greatest extent shapes the tourist potential of the Kłodzko Land, as well as infrastructure conditions (mainly roads) and investment activity of local government units. The following research methods were applied: historical, statistical and comparative analysis, using statistical data, development strategies of local government units, other studies and own observations. The analysis shows that the most valuable asset of the Kłodzko region is its tourist values, including unique health resort values on a national scale. Tourism in the Kłodzko region may become a “driving force” of the region and significantly affect the economy of Lower Silesia, but its potential is not fully exploited. It is necessary to increase the activity of self-government units aimed at the promotion of tourist products, but first of all at the “reinvestment” of the region in the tourist and communication infrastructure.

Keywords: tourist potential, development of the region, Kłodzko Land.

1. Wstęp

Potencjał turystyczny tworzą wszystkie komponenty, które wpływają i mogą wpływać na ilościowe i jakościowe zmiany w turystyce. To pojęcie szersze niż atrakcyjność turystyczna, bo ujmuje kompleksowo warunki rozwoju turystyki na danym obszarze, także w kontekście mocnych stron i szans [Marciszewska 2010]. Do zasobów strukturalnych potencjału turystycznego zaliczane są zazwyczaj główne składowe atrakcyjności turystycznej, które łącznie stanowią o geograficznych warunkach rozwoju ruchu turystycznego:

- walory turystyczne, tj. elementy środowiska przyrodniczego (m.in. osobliwości flory i fauny, ukształtowanie i zróżnicowanie terenu, stan powietrza) oraz walory antropologiczne (tj. różnego rodzaju obiekty, np. zabytki architektury, muzea, skanseny, miejsca kultu religijnego, wydarzenia kulturalne czy sportowe);
- stopień dostępności komunikacyjnej obszaru, tj. wszystko co wiąże się z możliwością dotarcia do obszaru recepcyjnego (dostępność zewnętrzna) oraz poruszania się po nim (dostępność wewnętrzna);
- zagospodarowanie turystyczne, tj. elementy zapewniające prawidłowe funkcjonowanie miejsca recepcyjnego oraz maksymalne zaspokojenie potrzeb turystów: baza noclegowa, gastronomiczna, komunikacyjna (sieć dróg i połączeń komunikacyjnych, szlaki) oraz towarzysząca [Kaczmarek i in. 2005, s. 51]¹.

Celem artykułu jest identyfikacja barier i uwarunkowań pełniejszego wykorzystania potencjału turystycznego ziemi kłodzkiej. W pracy skupiono się na atrakcyjności przyrodniczej, która w największym stopniu kształtuje potencjał turystyczny ziemi kłodzkiej, oraz na uwarunkowaniach infrastrukturalnych (głównie drogi) i aktywności inwestycyjnej jednostek samorządu terytorialnego. Analizę przeprowadzono na podstawie dostępnych danych statystycznych, strategii rozwoju jednostek samorządowych, innych opracowań oraz własnych obserwacji.

2. Potencjał i atrakcje turystyczne ziemi kłodzkiej

Ziemia kłodzka to region geograficzny w południowowschodniej części województwa dolnośląskiego obejmujący Kotlinę Kłodzką oraz otaczające ją dwa pasma górskie: Sudety Środkowe oraz Sudety Wschodnie². Na dzisiejszą atrakcyjność turystyczną ziemi kłodzkiej, której granice pokrywają się z granicami administracyjnymi powiatu kłodzkiego, wpływ ma nie tylko ukształtowanie i położenie fizycznogeograficzne, lecz też dzieje tego historycznego obszaru³.

¹ Obok zasobów strukturalnych elementem potencjału są też zasoby funkcjonalne: uwarunkowania wykorzystania zasobów strukturalnych: ekonomiczne, prawno-polityczne, kulturowe, demograficzno-społeczne, psychologiczne, technologiczne i ekologiczne [Lijewski i in. 2008].

² Jednostki fizykogeograficzne należące do ziemi kłodzkiej to: Masyw Śnieżnika, Góry Stołowe, Góry Sowie, Góry Bystrzyckie, Góry Złote, Góry Bardzkie, Góry Bialskie, Góry Orlickie, Wzgórze Włodzickie, Wzgórze Ścinawskie i Krowiarki [Staffa (red.) 1994].

³ W średniowieczu ziemia kłodzka była przedmiotem rywalizacji między polskimi i czeskimi władcami, ostatecznie (od 1137) stając się częścią Królestwa Czeskiego. Była odrębną jednostką administracyjną, a w 1459 r. została podniesiona do rangi hrabstwa w strukturze Królestwa Czeskiego. Na

Początkowo gospodarka ziemi kłodzkiej opierała się na surowcach lokalnych, takich jak skały, lasy, węgiel, rudy miedzi i żelaza. Najstarszymi gałęziami wytwórczymi, obok górnictwa, szklarstwa i budownictwa, było też tkactwo. Ruch turystyczny zaczął się rozwijać pod koniec XVIII w. wraz z odkryciem unikatowych w skali regionu zasobów wód mineralnych, a później także jako efekt rosnącej popularności turystyki górskiej w Prusach. Z czasem rozwinęły się też nowe gałęzie wykorzystujące potencjał uzdrowisk oraz walory krajoznawcze terenów górskich dla wchodzącej w modę turystyki [Widawski i in. 2014]. Po II wojnie światowej do końca lat 80. rozwijano głównie przejęte gałęzie przemysłu (wydobywczy, włókienniczy, przetwarzający miejscowe surowce oraz elektromaszynowy), wielkotowarową produkcję rolną oraz usługi w uzdrowiskach. Oparcie gospodarki na państwowych gospodarstwach rolnych i państwowych zakładach przemysłowych przyniosło destrukcyjne skutki gospodarcze i społeczne, czego widoczną pozostałością są liczne obiekty poprzemysłowe, zdewastowane obiekty dziedzictwa kulturowego oraz problemy społeczne i demograficzne⁴.

Historia ziemi kłodzkiej⁵ łącząca dziedzictwo trzech kultur przekłada się na ogromną wartość turystyczną. We wsiach i w miastach znajdują się liczne zabytki architektury⁶: zabudowy miejskie, pałace, zamki, zabudowania folwarczne i dworskie, obiekty militarne, obiekty sakralne, co w połączeniu z wyjątkowo atrakcyjnym położeniem i ukształtowaniem terenu umożliwia rozwój wielu form turystyki, m.in. [Konceptja Rozwoju... 2009]:

1) turystyki uzdrowiskowej: doskonałe warunki wodolecznicze i uzdrowiskowe ziemi kłodzkiej znane były w całej Europie już w XVIII w. Region wręcz obfituje w źródła wód mineralnych, które służą nie tylko kuracjuszom, lecz także stanowią atrakcję turystyczną. Lokalizacja uzdrowisk pozwala na połączenie turystyki uzdrowiskowej z innymi jej formami: kulturową, ekoturystyką czy turystyką aktywną. Sprzyjający może być postępujący proces starzenia się społeczeństwa, idący często

przełomie XV i XVI w. hrabstwo kłodzkie (wraz z Królestwem Czech) znalazło się na krótko pod panowaniem Jagiellonów, a następnie na ponad dwa wieki przeszło w ręce Habsburgów. W wyniku wojen śląskich, w 1742 r. hrabstwo kłodzkie stało się częścią Królestwa Prus (od 1816 w granicach prowincji śląskiej), a następnie (od 1871) II Rzeszy Niemieckiej. W 1945 r. ziemia kłodzka, która w przeszłości należała kolejno do Czech, Austrii i Prus, została włączona w skład państwa polskiego. Czechosłowacja, powołując się na prawa historyczne i etnograficzne, żądała przyłączenia ziemi kłodzkiej. Ostatecznie jednak przebieg granicy i tym samym przynależność ziemi kłodzkiej do Polski zostały potwierdzone w układzie z 1958 r. [Herzig, Ruchniewicz 2006].

⁴ Generalnie, na sytuację społeczno-gospodarczą ziemi kłodzkiej negatywny wpływ miały przemiany ludnościowo-osadnicze, jakie zachodziły w okresie powojennym, głównie na obszarach wiejskich; doprowadziły one do depopulacji powiatu i degradacji zasobów materialnych wsi [Latocha 2017].

⁵ Nazwa „ziemia kłodzka” użyta w artykule nawiązuje do historycznego regionu, jednostki fizyko geograficznej oraz do subregionu ziemia kłodzka jako jednego z 12 obszarów interwencji określonych w Strategii Rozwoju Dolnego Śląska.

⁶ Tylko na terenie gminy Kłodzko w rejestrze Narodowego Instytutu Dziedzictwa znajduje się 113 obiektów zabytkowych, a w gminnej ewidencji widnieje aż 1015 pozycji [Lokalny program... 2016].

w parze z poprawą sytuacji finansowej seniorów. Bardzo duże możliwości daje rozwój nowych form usług branży uzdrowiskowej, takich jak wellness, beauty, spa;

2) turystyki aktywnej: ze względu na ukształtowanie na ziemi kłodzkiej możliwa jest każda forma aktywnego wypoczynku. Wędrówki umożliwiają gęsta sieć pieszych szlaków turystycznych, zróżnicowana pod względem długości i trudności, a turystykę rowerową malownicza sieć szlaków rowerowych. Ziemia kłodzka oferuje też liczne narciarskie szlaki zjazdowe i biegowe (z prężnie rozwijającym się ośrodkiem narciarskim w Zieleńcu i na Czarnej Górze), szlaki kajakowe w malowniczych krajobrazach Nysy Kłodzkiej, pole golfowe i miejsce startu dla paralotni w Szczytniej;

3) turystyki kulturowej: ziemia kłodzka jest pełna zabytków architektury miejskiej, sakralnej, pałacowej, militarnej. Bogate dziedzictwo kulturowe wynika z dziejów splatających wątki z historii Królestwa Czech, monarchii Habsburgów i Królestwa Prus, a charakteryzuje je niepowtarzalność i unikatowość obiektów;

4) turystyki biznesowej: występują tu liczne obiekty o wysokim potencjale turystycznym (pałace, zamki, dworki, obiekty militarne), które nakładem prywatnych środków mogą przekształcić się w aktywne centra konferencyjne czy miejsca spotkań biznesowych;

5) agroturystyki: obszary wiejskie ziemi kłodzkiej posiadają najważniejsze zespoły cech przyrodniczo-kulturowych warunkujących rozwój turystyki: atrakcyjność krajobrazową (ukształtowanie terenu, które eksponuje walory krajobrazowe wynikające z podgórskiego i górskiego charakteru) oraz kulturą [Drzewiecki 2001, s. 222]. Ziemia kłodzka posiada też silne podstawy dla rozwoju rolnictwa ekologicznego i ekoturystyki. Czynniki te w połączeniu ze wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa i rosnącym popytem na produkty bio pozwalają na rozwój jednego z najbardziej obiecujących sektorów rozwoju lokalnego.

Bez wątpienia ziemia kłodzka jest jednym z najważniejszych regionów turystycznych Dolnego Śląska i Polski [Lijewski i in. 2008]. Jej potencjał środowiskowy potwierdza 6. miejsce w rankingu wskaźnika WAT (wskaźnik atrakcyjności turystycznej) wśród wszystkich powiatów Polski. Pozycja powiatu kłodzkiego jest co prawda niższa w obszarze atrakcyjności kulturowej (35. miejsce wg WAK – wskaźnika atrakcyjności kulturowej) i biznesowej (32. miejsce wg WAB – wskaźnika atrakcyjności biznesowej), ale wskaźnik WAT uwzględniający udziały WAS, WAK i WAB lokuje powiat kłodzki na 7. miejscu wśród wszystkich powiatów Polski, a pomijając miasta i powiaty, których atrakcyjność jest wyrażona głównie we wskaźniku WAK i WAB – na 4. miejscu (tab. 1).

Turystyczne funkcje gmin powiatu kłodzkiego potwierdza badanie Hełdak [2008], przeprowadzone przy zastosowaniu kryterium delimitacji uwzględniającego strukturę gospodarki, stopień uprzemysłowienia oraz stopień zagospodarowania turystycznego. Spośród 9 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich powiatu kłodzkiego 4 z nich to jednostki zagospodarowane turystycznie, prawie bez przemysłu i bez znaczącego rolnictwa (Lądek-Zdrój, Międzyzlesie, Lewin Kłodzki, Szczytna), 4 to jednostki uprzemysłowione, zagospodarowane turystycznie, prawie bez rolnictwa (Stronie Śląskie, Bystrzyca Kłodzka, Radków, Nowa Ruda), a jedynie jedna gmina

Tabela 1. Rozkład atrakcyjności turystycznej 11 najwyższej notowanych powiatów Polski

Powiat	WAT	WAK	WAS	WAB	Udział WAK	Udział WAS	Udział WAB
Warszawa	41,7	58,4	5,3	81,0	56%	5%	39%
Kraków	36,5	52,3	5,7	66,5	57%	6%	36%
Tatrzański	21,9	13,2	29,5	24,0	24%	54%	22%
Nowosądecki	21,7	12,6	34,2	15,0	23%	63%	14%
Nowotarski	20,1	11,0	33,2	12,0	22%	66%	12%
Wrocław	19,8	32,0	2,8	29,5	65%	6%	30%
Kłodzki	19,2	12,2	29,5	12,6	25%	61%	13%
Gdańsk	18,7	23,0	8,7	30,4	49%	19%	32%
Krakowski	18,4	22,9	10,0	26,3	50%	22%	29%
Jeleniogórski	18,4	14,1	16,5	30,8	31%	36%	33%
Bieszczadzki	17,6	5,7	35,9	4,6	13%	82%	5%

Źródło: [GUS 2015].

Tabela 2. Najważniejsze wskaźniki turystyczne, gospodarcze i demograficzne powiatu kłodzkiego

Wskaźnik	2010 r.	2016 r.
Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych na 1000 ludności ^{a)}	52,64 (2)*	79,62 (2)
Korzystający z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych na 1000 ludności	1351,67 (3)	2381,85 (2)
Stopień wykorzystania turystycznych miejsc noclegowych we wszystkich obiektach noclegowych	25,6 (13)	39,9 (4)
Środki gmin i powiatów z UE na finansowanie programów i projektów w przeliczeniu na 1 mieszkańca	6,5 (23)	16,3 (6) ^{b)}
Udział wydatków inwestycyjnych gmin i powiatów w wydatkach ogółem (%)	25 (7) ^{c)}	11,5 (12)
Udział wydatków na drogi publiczne w wydatkach ogółem	6,0 (20) ^{d)}	2,7 (25)
Przyrost naturalny	-2,98 (27)	-5,34 (26)
Stopa bezrobocia rejestrowanego (%)	24,7 (27)	16,0 (26)
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto ^{e)}	2 803,23 (17)	3 526,67 (23)

* W nawiasie podano miejsce powiatu kłodzkiego wśród 30 powiatów Dolnego Śląska.

^{a)} Badania Szmytkiego [2015] dowodzą jednak, że rzeczywista wielkość wiejskiej bazy noclegowej w regionie kłodzkim jest kilkakrotnie większa, niż wynika z oficjalnych statystyk; ^{b)} Najwyższy poziom zanotowano w 2015 r. (26,5) i stosunkowo wysoki właśnie w 2016 r., co było efektem realizacji projektu budowy obwodnicy Kłodzka. W latach 2011-2014 wartość tego wskaźnika była bardzo niska – wynosiła odpowiednio: 3,0; 1,8; 1,2; 3,9 (plasując powiat na miejscach 23-25); ^{c)} Powiat kłodzki plasował się jeszcze na wysokim 7. miejscu w 2011 r. (23%), ale już w kolejnych latach udział wskaźnika spadł do poziomu 12% w 2012 r. (25 miejsce), 11,3% w 2013 r. (23 miejsce), 13,6% w 2014 r. (23 miejsce) i 10,3% w 2015 r. (23 miejsce); ^{d)} W 2008 r. wskaźnik udziału wydatków na drogi publiczne w wydatkach ogółem kształtował się na poziomie 5%, rok później wzrósł do najwyższego poziomu, 7,2%, by latach 2012-2015 utrzymywać się na średnim poziomie, 2,9%, lokując powiat kłodzki na ostatnich miejscach; ^{e)} Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

Źródło: [Bank Danych Lokalnych].

(Kłodzko) to jednostka uprzemysłowiona, zdominowana przez rolnictwo, zagospodarowana turystycznie⁷. W latach 2010-2016 aż o 52% zwiększyła się liczba miejsc noclegowych w turystycznych obiektach (na 1000 ludności), a o 76% liczba osób korzystających z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych (na 1000 ludności), co plasuje powiat kłodzki na 2. miejscu wśród wszystkich dolnośląskich powiatów (po jeleniogórskim).

Znacząco zwiększył się też stopień wykorzystania turystycznych miejsc noclegowych we wszystkich obiektach noclegowych: z 25,6% do 39,9% (tab. 2).

3. Bariery rozwoju turystyki na ziemi kłodzkiej

Powiat kłodzki to jednocześnie jeden z najbardziej problemowych dolnośląskich powiatów. Na trudną sytuację społeczno-gospodarczą składają się głównie negatywne trendy demograficzne (spadająca liczba osób młodych, głównie z powodu ich migracji do dużych miast, a co za tym idzie: niski współczynnik dzietności i wzrastająca liczba osób starszych), czemu towarzyszą stosunkowo niski poziom dochodów i mała siła nabywcza oraz wysokie bezrobocie (tab. 2).

W powiecie brakuje też dużych firm stabilizujących rynek pracy. Powiat kłodzki – region o bardzo dużym potencjale turystycznym – znajduje się w podobnej sytuacji gospodarczo-społecznej, jak peryferyjny powiat górowski, któremu zupełnie brakuje atutów rozwojowych. Bariery dotyczą niemal wszystkich obszarów turystyki, m.in. uzdrowskiej, rekreacyjnej, kulturowej, biznesowej czy agroturystyki:

1. Potencjał ziemi kłodzkiej pozwala na to, aby turystyka uzdrowska stała się główną osią rozwoju ruchu turystycznego i dochodowym sektorem gospodarczym⁸. Jednak mimo znajomości marki kłodzkich uzdrowisk szanse rozwojowe nie są w pełni wykorzystywane. Największą konkurencyjnością charakteryzują się uzdrowiska w Kudowie i Polanicy-Zdroju, jednak w otoczeniu wszystkich uzdrowisk konieczna jest zdecydowana poprawa infrastruktury. Uzdrowiska kłodzkie nie realizują działań promocyjnych. Skupiają się na obsłudze turystyki uzdrowskiej, nie rozwijając nowoczesnych form turystyki zdrowotnej: spa i wellness oraz medycznej, na które z każdym rokiem wzrasta popyt, głównie ze strony zamożniejszych turystów zagranicznych. Uzdrowiska kłodzkie są pod tym względem mniej konkurencyjne niż blisko położone uzdrowiska w Czechach. Dużym problem jest też niska jakość powietrza (szczególnie zimą), co w dobie rosnącej świadomości znaczenia tego czynnika dla zdrowia wpływa w istotny sposób na decyzje destynacyjne⁹.

⁷ W skład powiatu wchodzi jeszcze 5 gmin miejskich (Duszniki-Zdrój, Kłodzko, Kudowa-Zdrój, Nowa Ruda, Polanica-Zdrój).

⁸ Na Dolnym Śląsku znajduje się największe zagęszczenie miejscowości uzdrowskich (11 wśród wszystkich województw; 5 znajduje się na ziemi kłodzkiej).

⁹ Współcześnie w wyborze oferty wypoczynkowej jednym z najważniejszych kryteriów jest zdrowie. W efekcie rzadziej wybierane są kierunki wypoczynku postrzegane jako mniej zdrowe, latem maleje popyt na wypoczynek związany wyłącznie z zażywaniem kąpeli słonecznych, a wzrasta popyt na wypoczynek aktywny i produkty związane z odnową biologiczną [Prochorowicz, Sammel 2013].

2. Obecnie ziemia kłodzka oferuje przystępne warunki do uprawiania turystyki pieszej, aczkolwiek konieczne są inwestycje mające na celu poprawę jakości i wzrost liczby obiektów pełniących funkcje turystyczne, które pozwalałyby na aktywne spędzanie wolnego czasu¹⁰. Jeśli chodzi o kurorty narciarskie, widoczna jest ciągła poprawa jakości infrastruktury technicznej, jednak ze względu bliskość i większą różnorodność oferty czeskich ośrodków sportów zimowych niezbędne jest trwałe doskonalenie świadczonych usług, a także inwestycje w rozwój infrastruktury drogowej i komunikacyjnej (skibusy). Największe nakłady są jednak konieczne w celu pobudzenia turystyki rowerowej. Jakość dróg gminnych w większości przypadków wymaga gruntownej naprawy, brakuje odpowiedniego wyposażenia tras, specjalistycznych punktów serwisowych i wypożyczalni sprzętu rowerowego oraz komunikacji pozwalającej na przemieszczanie się cyklistów¹¹.

3. Stan techniczny większości obiektów architektury miejskiej, sakralnej, pałacowej, militarnej wymaga podjęcia działań na rzecz przywrócenia im walorów architektonicznych oraz użytkowych. Konieczna jest nie tylko renowacja i ochrona, lecz także promocja obiektów dziedzictwa kulturowego. Na terenie gminy znajdują się również zabytkowe obiekty, które w przeszłości pełniły funkcje przemysłowe, a obecnie ulegają degradacji jako pustostany.

4. Rozwój turystyki biznesowej wymaga nakładów celem budowy nowych ośrodków biznesowych czy przekształcenia zaniedbanych obiektów zamkowych, pałacowych, militarnych w atrakcyjne centra konferencyjne. Rozwój turystyki biznesowej jest ważny dla regionu, bo podnosi jego atrakcyjność i zwiększa prestiż oferty inwestycyjnej.

5. Bariery w rozwoju agroturystyki są niskie dochody lokalnej społeczności, które utrudniają podjęcie inwestycji budowy lub modernizacji obiektów, oraz brak wiedzy, czym jest prawdziwa agroturystyka, co przejawia się w kopiowaniu wzorów miejskich, niskiej estetyce budynków, ich otoczenia oraz wyposażenia czy oferowaniu przemysłowej, a nie opartej na lokalnych tradycjach żywności. Ziemia kłodzka nie wykorzystuje także swojego potencjału do produkcji i promocji żywności ekologicznej ani nie wykształciła związku rolnictwa ekologicznego z innymi formami działalności, takimi jak agroturystyka czy ekoturystyka. Istotną barierą jest niska jakość infrastruktury umożliwiającej korzystanie z różnych form aktywnego spędzania czasu (np. turystyki rowerowej czy pieszej). Utrudnieniem dla rozwoju tej formy aktywności gospodarczej jest też brak tożsamości kulturowej jej mieszkańców (zerwana ciągłość historyczna w 1946 r., napływ ludzi z różnych regionów Polski).

¹⁰ Wyniki badań preferencji wskazują, że połowa turystów od podróży na Dolny Śląsk oczekuje przede wszystkim wypoczynku lub zwiedzenia zabytków/muzeów. Zamierzają też korzystać z usług i produktów turystycznych, m.in. z wycieczek pieszych, kuchni regionalnej oraz wycieczek górskich, oczekując bardzo wysokiego poziomu usług [*Badanie ruchu turystycznego...* 2015].

¹¹ Jedyne tego typu połączenie na ziemi kłodzkiej, tzw. cyklobusy, funkcjonuje na trasie Nove Mesto do Orlickie Zahori przez Nachod, Kudowę-Zdrój, Duszniki-Zdrój, Zieleniec.

4. Rozwój turystyki w regionie a aktywność jednostek samorządu terytorialnego

We wszystkich dokumentach strategicznych wyznaczających kierunki rozwoju ziemi kłodzkiej za kluczową oś rozwoju uznawana jest turystyka. Podkreślane jest też znaczenie i konieczność podjęcia działań wspierających lepsze wykorzystanie endogenicznych czynników rozwoju lokalnego, np.:

- w najważniejszym dokumencie wyznaczającym kierunki rozwoju Dolnego Śląska, tj. Strategii rozwoju województwa dolnośląskiego 2014-2020 [2013], ziemia kłodzka została uznana za jeden z 12 obszarów interwencji i określona jako:
 - obszar o wysokiej atrakcyjności przyrodniczo-krajobrazowej i turystycznej,
 - obszar o niskiej dostępności transportowej i zagrożony wykluczeniem społecznym,
 - obszar, gdzie konieczne są inwestycje w infrastrukturę transportową oraz rozwinięcie usług uzdrowiskowych z poszanowaniem zasad ochrony środowiska, którego dalszy rozwój zależy m.in. od stworzenia i wypromowania kompleksowej oferty turystycznej, wypoczynkowej i uzdrowiskowej;
- w Strategii Rozwoju Powiatu Kłodzkiego [2016] podkreślono, że turystyka jest w regionie dominującą dziedziną gospodarki i stanowi szansę dalszego rozwoju. Powiat kłodzki znajduje się w czołówce regionów, których udział w tworzeniu PKB z turystyki ma duże znaczenie (3 największe destynacje turystyczne w województwie dolnośląskim pod względem liczby udzielonych noclegów to kolejno: Karkonosze, m. Wrocław i właśnie ziemia kłodzka). Dlatego za jeden z celów operacyjnych uznano rozwój turystyki i kształtowanie turystycznego wizerunku powiatu;
- w strategiach rozwoju gmin powiatu znajdują się analogiczne fragmenty opisujące turystyczne potencjały oraz uznające konieczność wspierania sektora turystycznego.

Realizacja celów określanych przez samorządy w odniesieniu do ziemi kłodzkiej jest niestety daleka od założeń. Oczywiście, liczne są też przykłady udanych realizacji¹², ale ich liczba jest zdecydowanie niezadowalająca. Wynika to głównie z niskich nakładów inwestycyjnych (tab. 2, 3).

Przykładem niech będzie finansowanie infrastruktury drogowej, której jakość została uznana za jeden z kluczowych czynników wspierających rozwój każdej for-

¹² Inwestycje celu publicznego o znaczeniu krajowym zrealizowane dotychczas na ziemi kłodzkiej to m.in.: Międzynarodowy turystyczny produkt markowy „Uzdrowiska Kłodzkie”; Modernizacja regionalnej linii kolejowej nr 309 Kłodzko Nowe–Kudowa-Zdrój na odcinku Duszniki-Zdrój–Kudowa-Zdrój. Obecnie w trakcie budowy jest obwodnica Kłodzka, a także atrakcyjny dla amatorów turystyki rowerowej projekt *Singletrack Glacensis* (realizowany w 5 gminach powiatu: Kłodzko, Stronie Śląskie, Lądek-Zdrój, Bystrzyca Kłodzka, Międzyzlesie oraz w sąsiednich gminach Bardo i Złoty Stok; jego liderem jest Stowarzyszenie Gmin Ziemi Kłodzkiej). Projekt polega na budowie 133 km tras rowerowych w ciągach dróg i ścieżek leśnych oraz dróg gminnych.

my turystyki. Istniejąca sieć drogowa powiatu zapewnia wystarczającą liczbę połączeń komunikacyjnych, jednak zły stan techniczny dróg stanowi barierę dla wielu inicjatyw społecznych i gospodarczych: droga krajowa nr 8 (w ciągu drogi ruchu międzynarodowego E-67) łącząca kłodzko z Wrocławiem na wielu odcinkach nie odpowiada parametrom ruchu międzynarodowego, a znaczna część dróg wojewódzkich wymaga całkowitej wymiany nawierzchni (np. odcinek Spalona–Międzyzylesie). Jeśli chodzi o drogi powiatowe, łączna ich długość wynosi 711 km, ale w dobrym i bardzo dobrym stanie technicznym znajduje się zaledwie 25% z nich. Odnowienia nawierzchni wymaga 421 km dróg powiatowych (59,1%), a całkowitej wymiany 112 km (15,7%), przy czym rocznie przeprowadzana jest modernizacja zaledwie ok. 15 km dróg powiatowych. Takie tempo oznacza, że wymiana i naprawa nawierzchni zajmie w powiecie kłodzkim jeszcze 35 lat.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki porównawcze gmin powiatu kłodzkiego

Gmina	Środki budżetu gminy na finansowanie projektów unijnych na 1 mieszkańca (lokata wśród gmin powiatu)	Dochody ogółem budżetu gminy (zł na 1 miesz.)	Wydatki majątkowe i inwestycyjne (mln zł)	Turystyczne obiekty noclegowe
Bystrzyca Kłodzka	9 (66)*	3534 (47,3%)**	7 (10,9%***)	22
Duszniki-Zdrój	6 (39)	6319 (40,9%)	14,6 (43,5%)	20
Kłodzko (miej.)	13 (85)	3458 (55,2%)	6,2 (6,8%)	3
Kłodzko (wiej.)	7 (52)	3469 (38,2%)	11,1 (17,6%)	2
Kudowa-Zdrój	5 (38)	3742 (54,8%)	2,8 (7,4%)	43
Lewin Kłodzki	4 (35)	4434 (43,2%)	1 (12,3%)	2
Lądek-Zdrój	11 (78)	3712 (48,1%)	2,7 (9,4%)	23
Międzyzylesie	10 (72)	3555 (33,7%)	2,2 (8,8%)	6
N. Ruda (miej.)	3 (29)	3209 (54%)	4 (5,5%)	1
N. Ruda (wiej.)	8 (61)	3676 (40,2%)	5,4 (13,2%)	8
Polanica-Zdrój	b.d.	4188 (67,3%)	1,8 (7,3%)	33
Radków	2 (23)	4433 (46%)	5,6 (14,3%)	14
Stronie Śląskie	1 (3)	5112 (67,6%)	3,9 (16,3%)	19
Szczytna	12 (79)	3369 (44%)	1,2 (5,1%)	4

Legenda: * w nawiasie podano lokatę gminy w województwie (na 169 gmin); ** w nawiasie podano % dochodów własnych w dochodach ogółem; *** w nawiasie podano % wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem.

Źródło: [GUS 2015].

Powiat kłodzki i jego gminy wykazują się niską aktywnością w zakresie pozyskiwania środków z UE, które często stanowią kluczową i jedyną możliwość wsparcia przedsięwzięć rozwojowych¹³. Wielkość określająca środki budżetu gminy na

¹³ Należy zauważyć, że w nadchodzącej perspektywie finansowej UE Dolny Śląsk znajdzie się w szczególnie skomplikowanej sytuacji finansowej jako region, który osiągnął 76% średniej PKB dla całej UE. Zmniejszony poziom dofinansowania przedsięwzięć służących rozwojowi regionalnemu

finansowanie projektów unijnych na jednego mieszkańca była w ostatnich latach jednym z najniższych wskaźników wśród dolnośląskich jednostek samorządowych (trzecią najbardziej aktywną dolnośląską gminą było Stronie Śląskie; tab. 3). Dużym problemem jest też niski poziom współpracy pomiędzy gminami powiatu oraz z gminami czeskimi (a ze względu na transgraniczny charakter ziemi kłodzkiej taka współpraca dawałaby wymierne korzyści), co skutkuje brakiem spójnej wizji regionu. Co prawda gminy prezentują różnorodną ofertę kulturalną, jednak ziemia kłodzka nie wypracowała wspólnej koncepcji promocji powiatu, która mogłaby scalić lokalne potencjały w pełnowymiarowy produkt turystyczny (tymczasem wykreowanie produktów kłodzkich jest nie tylko wyzwaniem, lecz także okazją do budowania identyfikacji społecznej z jej własnym terytorium, co jest istotne z uwagi na brak tożsamości kulturowej ludności). Ponadto najważniejsze miasto – Kłodzko, ze swoimi wewnętrznymi problemami, depopulacją, słabym kapitałem ludzkim, zupełnie nie odgrywa roli stolicy regionu. Wydaje się, że głównym powodem takiego stanu rzeczy jest fakt, iż brakuje zarówno wizjonerów, włodarzy samorządowych gotowych do podjęcia wyzwań rozwojowych, jak i efektywnych pracowników etatowych odpowiedzialnych za wyszukiwanie możliwości nawiązywania współpracy czy pozyskiwania środków na działalność inwestycyjną¹⁴.

Jak słusznie zauważa Malarski [2014], bardzo dużym problemem jest jakość planowania, zarządzania i realizacji celów rozwojowych przez jednostki samorządu terytorialnego. Dokument w postaci strategii rozwoju (powiatu, gminy) posiada niemal każda jednostka terytorialna, lecz nie stanowi on podstawy działań i kierunków zmian w jednostce. Strategie są najczęściej tworzone przez wąskie grono specjalistów/akademików, a jedyny element nadający sens ich przygotowaniom to zbiorowe myślenie o wspólnej przyszłości ich autorów. Bardzo często dokumenty tworzone są szablonowo, stanowiąc listę życzeń wkomponowaną w tradycyjny układ treści. Dokumenty strategiczne jednostek administracyjnych różnych poziomów są mało zintegrowane, co utrudnia koordynację w zakresie ustalania celów, podejmowanych działań czy oceny rezultatów.

5. Zakończenie

Niewątpliwym i najcenniejszym atutem ziemi kłodzkiej są jej walory turystyczne, w tym unikalne na skalę kraju walory uzdrowiskowe. Turystyka na ziemi kłodzkiej może stać się jej „kołem napędowym” i istotnie wpływać na gospodarkę Dolnego

Dolnego Śląska ze środków unijnych wymusi na samorządzie województwa koncentrację na działaniach wyselekcjonowanych pod kątem osiągnięcia jak największej wartości dodanej dla regionu [<http://www.umwd.dolnyslask.pl>].

¹⁴ Przykładem niech będzie Dolnośląska Polityka Rowerowa 2014-2020 – strategia realizacji regionalnego systemu transportu rowerowego oraz zarządzania jego rozwojem, która daje duże możliwości finansowania budowy tras rowerowych. Ani powiat kłodzki, ani żadna jego gmina nie uczestniczy w żadnym projekcie, podczas gdy sąsiedni powiat ząbkowicki wspólnie z czeskimi samorządami współtworzy „Koncepcję rozwoju transgranicznej turystyki rowerowej na pograniczu polsko-czeskim”.

Śląska. Warunkami są jednak stopień i jakość rozwoju turystyki, liczba produktów turystycznych i ich promocja oraz inwestycje czynione w obszarze infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej. Ziemia kłodzka nie wykorzystuje w pełni swojego potencjału, a powinna i jest w stanie wykreować nową gamę produktów turystycznych. Kluczowa w tych działaniach jest rola jednostek samorządu terytorialnego, które powinny skupiać się na inwestycjach poprawiających jakość infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej (m.in. drogi), a także na tworzeniu szeregu zachęt i rozwiązań (programy pomocowe, ulgi podatkowe) ułatwiających rozwijanie działalności gospodarczej w branży turystycznej. Gminy powinny być bardziej aktywne w tworzeniu i realizacji projektów wspierających rozwój nie tylko własny, lecz także całej ziemi kłodzkiej. Rolą powiatu kłodzkiego w odniesieniu do tak jasno zdefiniowanego celu rozwojowego ziemi kłodzkiej (rozwój turystyki) powinno być natomiast aktywne wsparcie w postaci koordynowania i podejmowania działań promocyjnych budujących turystyczny wizerunek powiatu. Z uwagi na duży potencjał ziemi kłodzkiej, powinna ona też stanowić przedmiot większego zainteresowania ze strony samorządu województwa. Jak dotąd „sprawne” i innowacyjne podejście do systemu zarządzania rozwojem na Dolnym Śląsku wykorzystane w Strategii (podział na subregiony) nie przełożyło się istotnie na poprawę wykorzystania potencjału turystycznego ziemi kłodzkiej.

Literatura

- Badanie ruchu turystycznego na Dolnym Śląsku w ujęciu powiatowym i subregionalnym wg Aktualizacji Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego*, 2015, Biostat Grupa, Katowice.
- Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start> (15.02.2018).
- Drzewiecki M., 2001, *Podstawy agroturystyki*, Oficyna Wydawnicza. Ośrodka Postępu Organizacyjnego Sp. z o.o., Bydgoszcz.
- GUS, 2015, *Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia na podstawie danych statystycznych m.in. z zakresu bazy noclegowej, kultury i dziedzictwa narodowego oraz przyrodniczych obszarów chronionych*, Warszawa.
- Heldak M., 2008, *Przemiany funkcjonalne obszarów wiejskich Sudetów po integracji z UE*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, nr 8.
- Herzig A., Ruchniewicz M., 2006, *Dzieje ziemi kłodzkiej*, Dobu Verlag, Hamburg–Wrocław.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2005, *Produkt turystyczny. Pomysł, organizacja, zarządzanie*, PWE, Warszawa.
- Koncepcja Rozwoju Subregionalnych Produktów Turystycznych ziemi kłodzkiej*, 2009, Kłodzko.
- Latocha A., 2017, *Odradzanie wsi? Przemiany ludnościowo-osadnicze na ziemi kłodzkiej w okresie powojennym*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 48, s. 29-50.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2008, *Geografia turystyki Polski*, wyd. 5, PWE, Warszawa.
- Lokalny program rewitalizacji gminy Kłodzko na lata 2016-2023*, 2016, Kłodzko.
- Malarski R., 2014, *Produkty górskie, rozwój małej przedsiębiorczości, zarządzanie marketingiem, Zrównoważony rozwój obszarów górskich*, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA, Warszawa.

- Marciszewska B., 2010, *Potencjał turystyczny regionu a kreowanie jego wizerunku*, Zeszyty Naukowe, nr 590, Ekonomiczne Problemy Usług, red. Mayer B., Szczecin.
- Prochorowicz M., Sammel A., 2013, *Spa i wellness jako dodatkowy produkt noclegowej bazy turystycznej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 784, Ekonomiczne Problemy Turystyki, nr 3 (23).
- Staffa M. (red.), 1994, *Kotlina Kłodzka. Słownik Geografii Turystycznej Sudetów*, t. 15, IBis, Wrocław.
- Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego 2013*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław.
- Strategia rozwoju powiatu kłodzkiego na lata 2016-2020*, 2016, Kłodzko.
- Szmytkie R., 2015, *Wiejska baza noclegowa powiatu kłodzkiego*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, vol. 15, nr 2.
- Widawski K., Oleśniewicz P., Hasiński W., 2014, *Turystyka wiejska na ziemi kłodzkiej – wybrane aspekty rozwoju na przełomie XX i XXI w.*, Gospodarka, Rynek, Edukacja, vol. 15, nr 4.
<http://www.umwd.dolnyslask.pl>. (20.03.2018).